•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXVII
2021

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

CUPRINS

Actele Conferinței „Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII”

Maria Magdalena Székely, <i>Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII (Cuvânt înainte)</i>	11
Radu Cârциumaru, <i>O ipoteză privind datarea primei fresce din Biserica Domnească a Târgoviștei în vremea lui Mihnea Turcitul</i>	17
Liviu Marius Ilie, <i>Domnia și cancelaria – danie și cronologie în perioada Paștilor în Țara Românească (secolul al XV-lea)</i>	27
Maria Magdalena Székely, <i>Daruri, mărfuri și obiecte de prestigiu la curtea Moldovei în secolul al XVI-lea</i>	33
Minodora Cârциumaru, <i>Inelul jupâniței Vlădae. O descoperire arheologică și implicațiile ei istorice</i>	59
Ștefan S. Gorovei, <i>În căutarea „patriciatului” pierdut. O revenire</i>	77
Marius Păduraru, <i>„Pe vremea ce au fost Mareș banul vornic mare, fiind mare și putêrnecu”. Adăugiri la biografia marelui dregător muntean Mareș Băjescu</i>	89

Daniela Orzață, <i>Ancient library of Alexandria foreign book fund</i>	111
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, <i>Soldats provenant du milieu rural de la province de Mésie Inférieure dans les légions romaines</i>	129
Iulia Dumitrache, <i>Haine pentru soldați: contracte cu statul roman și afaceri personale</i>	135
Fabian Doboș, <i>Augustin – al doilea Atanasie</i>	143

Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>The doctrine of lawful rebellion in the princely proclamations of the French wars of religion</i>	151
Sorin Grigoruță, <i>„A slujit domniei mele cu dreptate și cu credință”. Câteva considerații privitoare la Andrei, hatmanul lui Petru vodă Șchiopul</i>	165
Eduard Rusu, <i>Muzica nunților domnești</i>	189
Gheorghe Lazăr, <i>Danii românești în favoarea așezămintelor ortodoxe sud-dunărene. Noi mărturii documentare</i>	201
Mihai-Bogdan Atanasiu, <i>Crâmpeie din istoria Bisericii Sfinții Teodori din Iași prin însemnări de odinioară</i>	219

Cuprins

Alexandru-Florin Platon, <i>Evenimentele anului 1821 în corespondența unui negustor genevez din Odesa: Jean-Justin (Jules) Rey</i>	231
Cristian Ploscaru, <i>Between the diplomacy of war or peace and the Ottoman occupation of the Romanian Principalities (1821-1822)</i>	245
Laurențiu Rădvan, <i>Un plan necunoscut al orașului Târgoviște din 1831</i>	265
Mihai-Cristian Amărieuței, Simion-Alexandru Gavriș, <i>Administrația moldoveană la începutul perioadei regulamentare: funcționarii Ministerului de Interne și ai Comitetului Sănătății (1834)</i>	279
Andrei Melinte, <i>Din istoricul înființării orașelor din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	301
Remus Tanasă, <i>Between “millet” and self-determination: the Ottoman-Armenian case</i>	321
Aleksandr Stykalin, Ioan-Augustin Guriță, <i>Din corespondența arhimandritului Iuliu Scriban cu arhiepiscopul Arsenie Stadnički păstrată la Moscova</i>	331
Ștefan Crăciun, Nicolae B. Cantacuzino – primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Berna (1911-1912)	355
Claudiu-Lucian Topor, <i>German administration in Romania under military occupation: everyday life in the vicinity of the operations army (1916-1918)</i>	365
Stefano Santoro, <i>The image of Bolshevism in the Italian public opinion, 1917-1919</i>	377

Lucian Leuștean, <i>New contributions on the dispute at the Peace Conference (February-March 1920) concerning the Romanian-Hungarian border</i>	391
Krzysztof Nowak, <i>Motivations, obstacles and complications on the path of Polish diplomacy to an alliance with Romania. Reflections on the 100th anniversary of the Polish-Romanian military alliance of 1921</i>	405
Árpád Hornyák, <i>The League of Nations loan to Hungary in 1924 with special regard to Yugoslav aspects</i>	421
Ionel Moldovan, <i>Noi considerații privitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău (1926)</i>	443
Andreea Dahlquist, <i>Romanian propaganda in Sweden during the Second World War</i>	459
Elena Dragomir, <i>Relațiile comerciale cu Occidentul în concepția economică a României postbelice. Argumente pentru o nouă perspectivă de studiu</i>	475
Daniel Lazăr, <i>30 de ani de la destrămarea R.S.F. Iugoslavia. Despre politică, societate și „cultură de masă” – considerații</i>	495

<i>In memoriam: Mihail Vasilescu, Ioan Caproșu, Ion Agrigoroaiei</i>	507
<i>Recenzii și note bibliografice</i>	513
EUSEBIU DE CEZAREEA, <i>Istoria bisericească</i> , traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note de Teodor Bodogae, ediție revizuită de Tudor Teoteoi, Basilica, București, 2020, 560 p. (PSB, s.n. 20) (Nelu Zugravu); <i>Beyond Ambassadors; Consuls, Missionaries, and Spies in Premodern Diplomacy</i> , ed. Maurits Ebben și Louis Sicking, Leiden, Editura Brill, 2020, 236 p. (Mihai Covaliu); Rebecca Haynes, <i>Moldova: A History</i> , London,	

New York, I. B. Tauris, 2020, xvi + 240 p. (*Laurențiu Rădvan*); Carol Iancu, *Evreii din Hârlău și împrejurimi. Istorie și memorie*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020, 250 p. (*Dănuț Fotea*); Victor Taki, *Russia on the Danube: Empire, Elites, and Reform in Moldavia and Wallachia 1812-1834*, Budapest, Vienna, New York, Central European University Press, 2021 (*Cristian Ploscaru*); Mirel Bănică, *Bafta, Devla și Haramul. Studii despre cultura și religia romilor*, Iași, Editura Polirom, 2019, 472 p. (*Monica Chicuș*); David E. Nye, *American Illuminations. Urban Lighting, 1800–1920*, Cambridge, The MIT Press, 2018, x + 280 p. (*Simion Câlția*); Mihai Ștefan Ceaușu, Ion Lihaciu, *Autonomia Bucovinei (1848-1861). Studiu și documente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2021, 374 p. (*Ioan-Gabriel Chiraș*); *Universitatea din Cluj în perioada interbelică*, vol. III, *Facultatea de Litere și Filosofie*, coordonator Ana-Maria Stan, editori Ioan-Aurel Pop, Simion Simon, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2019, 364 p. (*Dragoș Jipa*); Radu Ioanid, *Pogromul de la Iași*, ediție îngrijită de Elisabeth Ungureanu, prefată de Alexandru Florian, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Iași, Polirom, 2021, 142 p. (*Mihai-Daniel Botezatu*); Michael Shafir, *România Comunistă (1948-1985). O analiză politică, economică și socială*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, București, Editura Meteor Press, 2020, 432 p. (*Andrei Mihai Rîpanu*); *Panorama comunismului în România*, ed. de Liliana Corobca, Iași, Editura Polirom, 2020, 1150 p. (*Daniel Chiriac*).

Danii românești în favoarea așezămintelor ortodoxe sud-dunărene. Noi mărturii documentare**

În bine cunoscutul său studiu privind ajutoarele românești în favoarea așezămintelor religioase din zona Epirului, N. Iorga constata că ampla și generoasa politică de susținere a acestora, inițiată de Neagoe Basarab, a fost mai apoi urmată – cu o mai mare sau mică fidelitate – de majoritatea celor ajunși în scaunul Țării Românești. Grație acestei seculare munificențe domnești, tot mai multe asemenea sfinte lăcașuri din zona sud-dunăreană a Răsăritului Ortodox – a căror existență a fost greu încercată în condițiile instaurării dominației otomane în zonă – au fost „atrase în cercul binefacerilor pornite de la domnii noștri”¹, reușind astfel să supraviețuiască de-a lungul timpului, unele dintre ele chiar până în zilele noastre. Cum numărul așezămintelor care au beneficiat de-a lungul timpului de dărnicia domnilor din cele două principate extra-carpătice a fost unul destul de mare, în rândurile ce urmează vom încerca să oferim noi informații – având ca punct de plecare dovezi documentare recent identificate în fondurile arhivistice din țară –, în ceea ce privește ajutorul oferit în favoarea a două asemenea lăcașuri sud-dunărene: *mănăstirea Vladaton* din Thesalonic (Grecia) și așezământul cu hramul *Sf. Vineri de la Schepastos/Chepastos* de lângă Adrianopol. Dacă în ceea ce privește primul așezământ, sursele identificate în arhive au rolul să întregescă informațiile noastre în ceea ce privește evoluția contactelor avute cu domnii din scaunul muntean, în cazul celui de-al doilea exemplu situația este cu atât mai interesantă și totodată inedită, căci din datele de care dispunem până în acest moment reiese că existența acestui lăcaș monastic nu era cunoscută în literatura de specialitate și cu atât mai puțin nu avem știri referitoare la acordarea unor milostenii în favoarea acestuia, de data aceasta din partea domnilor aflați în scaunul de la Iași.

I. În lunga serie a așezămintelor care au beneficiat de dărnicia domnilor munteni la loc de cinstă se regăsește și cel al mănăstirii Vladaton, ale cărei legături cu Muntenia datează încă din timpul domniei lui Mihnea Turcitul, după cum a

* CS I dr., Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București, România; georgelaz2005@yahoo.fr.

** Această lucrare a fost realizată în cadrul unui grant acordat de Ministerul Educației și al Cercetării, CNCS-UEFISCDI, proiectul PN-III-P4-ID-PCE-2020-0863.

¹ N. Iorga, *Fundațiunile domnilor români în Epir*, în *AARMSI*, s. II-a, XXXVI (1914), p. 881.

dovedit N. Iorga; marele istoric nu excludea nicidecum și o posibilă reclădire a acesteia „cu bani și meșteri de la noi”, invocând în acest sens anumite similitudini arhitecturale ale lăcașului cu cele ale „bisericii târgoviștene din secolul al XVII-lea”². În sprijinul afirmației sale, N. Iorga invoca un act din 15 februarie 1587, aflat în fondul de documente de la Biblioteca Academiei Române³ și al cărui rezumat marele istoric îl pusese în circuitul științific încă cu trei decenii înainte de publicarea amintitului studiu⁴. De menționat și faptul că deși N. Iorga lasă să se înțeleagă că a avut posibilitatea de a consulta chiar originalul slavon al amintitului act⁵, astăzi, sub cota menționată, se află de fapt un „izvod” întocmit spre finalul anului 1761 sau începutul celui următor⁶, în cuprinsul căruia au fost copiate, „după hrisoavele domnilor”, cele trei documente de danie ale căror texte integrale le publicăm în anexa materialului nostru. În fine, nu lipsită de importanță este și precizarea din adnotarea finală a izvodului – întărită prin semnătura *manu propria* a mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei și cea a lui Pârveu Cantacuzino, în calitatea lui de mare vornic – că originalele celor trei hrisoave de milostenie „luându-să la mănăstire Vlatadon, pentru această orânduită milăau lăsat această copie”⁷.

Revenind la actul din 1587, putem spune că în cuprinsul acestuia regăsim detalii nu lipsite de importanță referitoare la contextul în care așezământului de la Vlatadon i-a fost oferită această milostenie domnească. Ca în multe asemenea situații, gestul domnului – „fiul marelui, milostivului, răposatului Alexandru voievod” –, era motivat atât prin atașamentul emitentului la valorile creștine și speranța obținerii protecției și iertării divine („dintru adâncul inimii mele foarte am dorit a moșteni lăcașul cel ceresc”), cât și prin starea de precaritate în care se găsea la acel moment sfântul lăcaș „ce să numește Vlatadon, unde easte hramul Preobrejenia Domnului Dumnezeu și Mântuitoriului nostru Iisus Hristos”. Încredințându-se din spusele fraților călugări ajunși în fața sa, care i s-au închinat și i-au „adus...mănăstirească blagoslovenie”, de lipsurile și greutățile cu care așezământul se confrunta, „neavându pre nimeni din răposații ctitori cei mai dinainte”, domnul îi

² *Ibidem*, p. 881-882.

³ *Ibidem*.

⁴ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XI (1517-1612), adunate, adnotate și publicate de N. Iorga, București, 1900, p. 901.

⁵ N. Iorga, *Fundațiunile*, p. 881. Rămâne ca cercetări viitoare să clarifice această inadvertență între cele afirmate de N. Iorga – „avem încă actul slavon care cuprinde dania ...în numele însuși al domnului” (*ibidem*) – și realitatea documentară de astăzi. Nu trebuie eliminată definitiv ipoteza unei erori din partea marelui istoric, care în realitate ar fi consultat doar acest izvod, deși în acest caz este greu de înțeles de ce nu a făcut însă nici o referire și la celelalte două acte de milostenie! Totodată, nu excludem nici posibilitatea ca originalele acestor acte să se afle „uite” în arhiva amintitului așezământ monahal, fie „rătăcite” în vreun alt colț de lume, asta în eventualitatea în care nu s-au pierdut definitiv!

⁶ Pentru stabilirea acestui interval cronologic, am avut în vedere atât data ultimului document transcris în izvod (19 noiembrie 1761), cât și atestarea lui Pârveu Cantacuzino în calitatea lui de mare vornic (Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători al Țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, București, 1972, p. 120).

⁷ BAR, Doc. ist., XIV/25 a-c (vezi Anexe I-III).

oferea un ajutor anual de 2 500 aspri, la care se mai adăugau și alți 250 aspri pentru „cheltuiala” fraților călugări, care din acel moment se încumetau să pornească în fiecare an în lungul și obositorul drum spre Țara Românească⁸.

În schimbul acestei dărnicii, detaliu de altfel omniprezent în cuprinsul unor asemenea acte de milostenie, domnul dorea nu numai ca numele lui și cele ale membrilor familiei sale – al tatălui Alexandru, al mamei Ecaterina, al soției „doamna Neaga” și cel al preaiubitului său fiu „tânărul Io Radul voievod” –, să fie scrise la sfântul pomelnic și pomenite peste veacuri la sfânta proscomidie. Urmând același formular încetățenit, din care nu lipseau mărturia boierilor dregători și menționarea numelui scribului ce a redactat actul – nimeni altul decât bine-cunoscutul logofăt Stan din Săvești⁹ –, domnul emitent își declara și totodată își exprima speranța ca „oricine va stăpâni schiptrul Țării Rumânești” să-i urmeze exemplu, reînnoind această danie „ca să fie fraților de hrană, iar lui vecinică pomenire”¹⁰, fără a exclude însă posibilitatea ca vremurile tulburi ce se anunțau la orizont să împiedice respectarea acesteia („de va fi vreo nevoie sau năvălire de păgâni”).

Cel mai probabil, la scurt timp după acordarea milosteniei bănești, călugării de la Vlatadon obțineau și închinarea ca metoh în favoarea lor a bisericii bucureștene cu hramul Sf. Dumitru, cunoscută mai târziu ca biserica Bălăcenilor sau Biserica de Jurământ¹¹. Despre această afierosire amintește un document, aflat cândva în arhiva mănăstirii Ivron – lucru explicabil dacă avem în vedere că Vlatadon-ul a devenit la rândul său, la mijlocul secolului al XVII-lea, metoh al lavrei athonite¹² – și datat ca fiind din anul 1590, prin care amintitul domn întărea așezământului bucureștean dreptul de stăpânire asupra a mai multor bunuri cumpărate de doamna Ecaterina, mama domnului, de la diverși indivizi, ceea ce ar putea însemna că nu a fost străină de inițiativa acestei închinări¹³.

⁸ Dania lui Mihnea voievod în beneficiul călugărilor de la Vlatadon nu este singura de acest fel, căci generozitatea domnului se revarsă către numeroase alte așezăminte ale Răsăritului Ortodox; o simplă cercetare a celui de-al doilea volum al lucrării *Mărturii românești*, elaborată de Virgil Cândea, oferă indicii elocvente în acest sens. Sperăm ca în viitorul nu foarte îndepărtat să analizăm într-un studiu de sine stătător dimensiunile acestei politici de susținere a așezămintelor sud-dunărene de către amintitul domn.

⁹ Asupra activității acestui logofăt de cancelarie, vezi și Gh. Lazăr, *Logofeții cancelariei domnești din Țara Românească (sec. al XVII-lea). Considerații preliminare pentru o cercetare prosopografică / Les logothètes de la chancellerie princière de la Valachie (XVIIe siècle). Considérations préliminaires pour une recherche prosopographique*, în „Istros”, XX (2014), p. 592, 598, 610, 616.

¹⁰ Vezi Anexa I.

¹¹ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, [București, 1961], p. 275-276.

¹² Ioan-Augustin Guriță, *Gavriil Callimachi, mitropolit al Moldovei (1760-1786)*, Iași, 2017, p. 118.

¹³ Grigore Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos, 1372-1658*, București, 1937, p. 74-78, nr. 12; Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate*, serie nouă, vol. II (Finlanda-Grecia), ediție realizată de Ioan Feodorov (coord.), Andrei Pippidi, Andrei Timotin și Mihai Țipău, București, 2011, p. 533 (cu bibliografie). Actul încă se păstrează în arhiva românească a amintitei lavre athonite (Florin Marinescu, *Πορμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Ιεράς Μονής Ιβήρων*, vol. II, Athènes, 2002, p. 464, nr. 2380).

Din motive încă greu de deslușit și probabil numai de ei știute, călugării de la „Vlatad de la Salonicu” – după cum reiese din „izvodul” deja amintit – vor reveni în Țara Românească pentru reînnoirea milosteniei lor abia un secol și jumătate mai târziu, mai exact spre sfârșitul anului 1749, pe când în scaun se afla Grigore Ghica; și în acest caz putem presupune că prezența lor nu a fost o simplă coincidență – după cum constatăm și cu altă ocazie – dacă luăm în calcul atât originile epirote ale familiei emitentului¹⁴, cât și milosteniile oferite de acesta mai multor așezăminte din spațiul ortodox sud-dunărean¹⁵.

Indiferent de motivele reale care au determinat această târzie revenire la nord de Dunăre a reprezentanților obștii monahale de la Vlatadon, amintim mai întâi faptul că existența acestui act de danie de la mijlocul secolului al XVIII-lea, cât și a celui din 1761, nu era cunoscută în literatura de specialitate. De asemenea, trebuie remarcat și faptul că din perspectiva formularului diplomatic, trimiterile la învățăturile evanghelice și faptele bune ale creștinilor ocupau un loc mult mai amplu și elaborat în economia documentului, dacă îl comparăm cu cel din 1587. O particularitate care își poate găsi explicația în faptul că redactarea (și cel mai probabil și decorarea!) documentului s-a datorat renumitului dascăl popa Floru „de la școala domnească cea slovenească”¹⁶; situație este valabilă și în cazul celui din noiembrie 1761, care în fapt reprezintă doar o simplă reluare a celui de dinainte, cu inevitabilele schimbări în ceea ce privește numele emitentului, ale membrilor divanului și data elaborării lui.

Dincolo însă de aceste precizări, care fără îndoială nu vor fi lipsite de importanță pentru o eventuală cercetare privind cancelaria domnească și diplomația de-a lungul secolului al XVIII-lea, în legătură cu hrisovul de danie al lui Grigore Ghica merită să atragem atenția aici și asupra altor două detalii, valabile în aceeași măsură și pentru cel din 1761 emis de cancelaria lui Constantin Mavrocordat. Primul, are în vedere valoarea propriu-zisă a daniei, căci de această dată Grigore Ghica nu s-a mulțumit doar a reînnoi mai vechea danie a „răposatului Mihnei vodă, feciorul răposatului domnu Alexandru voievod, de la leat 7095”, ci a adăugat alți 500 bani la mai vechea sumă de 2 500 – deci în total 3 000 –, bani ce urmau să fie oferiți lăcașului din veniturile cămării domnești; o creștere a cuantumului era stabilită și în cazul sumei destinată pentru cheltuielile „trimișâlor ce vor veni de la sfânta mănăstire”, care era fixată la 600 de bani¹⁷.

¹⁴ Paul Cernovodeanu, *Știri privitoare la Gheorghe Ghica al Moldovei (1658-1659) și familia sa*, în *AIPI*, XIX (1982), p. 333-352; XX (1983), p. 123-133; XXI (1984), p. 161-178.

¹⁵ Gh. Lazăr, *Noi informații privind daniile românești în Epir. Hrisoavele acordate mănăstirii Sf. Ilie Tesviteanul din Deropoli (Dryinupoleos)*, în *AȘUI*, s.n., Istorie, LXI (2015), p. 196.

¹⁶ Asupra activității acestui renumit diac și miniaturist, vezi Ion Barnea, *Un miniaturist român din secolul al XVIII-lea: popa Floru*, în *BOR*, LXVI (1948), nr. 12, p. 584-607; Ovidiu Olar, *Despre îndatoriri și virtuți. Elemente de retorică vizuală în documente valahe din epoca fanariotă: milostenia*, în *Elemente de ceremonial în literatura din spațiul românesc (secolele al XIV-lea – al XVIII-lea)*, volum îngrijit de Emanuela Timotin, București, 2019, p. 181-200.

¹⁷ Cuantumul acestor sume va fi menținut și în hrisovul lui Constantin Mavrocordat din 19 noiembrie 1761 (vezi Anexa III).

În fine, cel de-al doilea aspect pe care dorim să-l reliefăm are legătură cu o informație prețioasă și totodată inedită consemnată în cuprinsul acestor ultime două hrisoave domnești, referitoare la aducerea de către trimișii obștii monahale de la Vlatadon a unui artefact cu puternică valoare simbolică pentru lumea creștină în întregimea ei. Astfel, după cum se precizează în cele două documente, fără îndoială din dorința de a sublinia prestigiul lăcașului lor și totodată de a obține cel puțin reînnoirea mai vechii milostenii, dacă nu chiar o creștere a valorii acesteia (ceea ce s-a și întâmplat în realitate!), călugării au prezentat „o parte din sfântul potiru cu carele însuși Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru... la Cina cea de Taină... au băut și au dat și ucenicilor Săi”. Dincolo de discuțiile contradictorii referitoare la existența sau non-existența acestui enigmatic simbol al Creștinătății, strâns legat de ultimele momente ale vieții Mântuitorului¹⁸, nu este greu să ne imaginăm puternica impresie produsă asupra domnului și a celor din jurul său când călugării de la Vlatadon au arătat „acestu sfântu odor”, deși prezența pe teritoriul țărilor române a unor sfinte moaște – fie ca urmare a unor cereri exprese din partea elitelor locale¹⁹, fie din proprie inițiativă²⁰ –, nu constituia nicidecum un element de noutate²¹. Nu trebuie exclusă posibilitatea ca tocmai această „etalară” a prețiosului obiect²² – atestat pentru prima dată pe teritoriul Munteniei – de către trimișii Vlatadon-ului să fi influențat într-o anumită măsură și decizia domnului de a crește valoarea milosteniei în favoarea amintitului lăcaș, ceea ce nu se va mai întâmpla un deceniu mai târziu, când Constantin Mavrocordat, „în anul dintâi din domnia a șasea a domni<i>i mele aici scaunul domni<i>i mele București”, se mulțumea doar cu reînnoirea daniei predecesorului său.

Pentru moment nu mai dispunem de informații în ceea ce privește eventuale prezențe ale călugărilor de la Vlatadon în Țara Românească în perioada celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului următor. Rămâne ca cercetări viitoare în arhive, din țară sau străinătate, să ofere un răspuns în acest sens.

¹⁸ Andrew Sinclair, *The Discovery of the Holy Grail*, London, 1999.

¹⁹ Așa a fost cazul capului Sf. Visarion, recunoscut pentru puterile lui taumaturgice în combaterea epidemiilor de ciumă, prezent de-a lungul secolului al XVIII-lea de mai multe ori pe teritoriul Țării Românești (Gh. Lazăr, *Daniile domnilor Țării Românești în favoarea mănăstirii de la Dousikon (Tesalia). Întregiri documentare*, în *SMIM*, XXXVIII (2020), p. 65-66).

²⁰ Exemplul oferit de fostul secretar al lui Constantin Mavrocordat, Chesarie Dapontes, care a „plimbat” în țările române, între anii 1757-1763, bucăți din lemnul Sfintei Cruci, adunând o sumă importantă de bani, este de departe cel mai notoriu (Matei Cazacu, *Minuni, vedenii și vise premonitorii în trecutul românesc*, București, 2003, p. 119). Referitor la acest personaj, a se vedea recent și Claudia Rapp, *Kaisarios Dapontes (1713-1784): Orthodoxy and Education between Mount Athos and the Danubian Principalities*, în *AP*, XIV (2018), nr. 1, p. 61-80.

²¹ Pentru mai multe detalii în acest sens, vezi Matei Cazacu, *op. cit.*

²² În tezaurul mănăstirii Vlatadon se păstrează încă racla, confecționată la mijlocul secolului al XIX-lea, în care potrivit tradiției s-ar fi păstrat această parte a Sfântului Potir (Σκεφῆλάκιο Ιερας Μομης Βλαταδον, Θεσσαλονίκη, 2009, p. 26). Mulțumesc și pe această cale colegului Ioan-Augustin Guriță care a avut amabilitatea de a-mi semna această lucrare.

II. Cel de-al doilea lăcaș asupra căruia ne vom opri în acest scurt material al nostru este acela de la Chepastos/Schepastos, cu hramul Sf. Vineri, aflat în/lângă orașul Adrianopol, după cum reiese din cele șase acte depistate de noi și pe care le vom publica, de asemenea, în anexa documentară. După cum menționam încă din primele rânduri ale studiului nostru, despre acest așezământ până în acest moment nu dispunem de informații nici în ceea ce privește existența lui²³ și cu atât mai puțin asupra eventualelor legături cu principatele extracarpătice înaintea ultimului deceniu al secolului al XVIII-lea, când viețuitorii amintitului lăcaș au ajuns pentru prima dată în capitala Moldovei. Nu dispunem de informații nici în ceea ce privește contextul în care au fost stabilite aceste contacte ale călugărilor de la Sf. Vineri cu domnii aflați în scaunul de la Iași; nu trebuie exclusă posibilitatea ca ele să fie urmarea directă a tot mai deselor peregrinări ale reprezentanților domnilor Moldovei, din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, spre capitala Imperiului Otoman, Adrianopolul constituind din această perspectivă un reper important.

Astfel, la 23 octombrie 1794, încredințându-se de „proastă stare” a mănăstiri și de faptul că era „însărcinată cu datorii”, Mihai Suțu îi acorda o milostenie bănească în valoare de 80 de lei, suma urmând să-i fie oferită „pă tot anu din vama gospod”, fie că aceasta era „în credință” sau „în vânzare”²⁴. În perioada următoare de aproape un deceniu și jumătate, mănăstirea obține reconfirmarea milosteniei lor, în același quantum și condiții, de la următorii domni aflați în scaunul moldav: Alexandru Calimah (8 iulie 1796)²⁵, Constantin Ipsilanti (1 septembrie 1800)²⁶, Alexandru Moruzi (februarie 1803)²⁷ și Scarlat Calimah (8 ianuarie 1813)²⁸. Hazardul a făcut ca ultimul act în favoarea acestui așezământ depistat de noi, cu data 1 iunie 1820, să aibă ca emitent pe Mihail Grigorie Suțul, nepotul de fiu al celui ce-i acordase prima asemenea danie. Referitor la acest ultim act amintim și faptul că din cele consemnate în cuprinsul său reiese că în răstimpul scurs de la dania din anul 1813 mănăstirea Sf. Vineri reușise să-și „consolideze” prezența în principatul moldav, având ca epitrop al ei pe fostul mare cămăraș Athanasie Gosac²⁹, nimeni altul decât banul Tănasă Gosan, despre a cărui familie și activitate părintele C. Bobulescu ne-a lăsat un erudit studiu³⁰.

²³ Toponimicul nu se regăsește în Peter Soustal, *Thrakien* (vol. 6 al seriei *Tabula Imperii Byzantini*), Wien, 1991. Același rezultat negativ am obținut și în urma discuțiilor avute cu colegii de la Sofia, Ivan Biliarsky și Penka Danova, cărora le mulțumesc și pe această cale pentru ajutorul oferit în încercarea noastră de a identifica și localiza respectivul lăcaș monahal.

²⁴ BAR, Doc. ist., XCV/90 (vezi Anexa IV).

²⁵ BAR, Doc. ist., XCV/91 (vezi Anexa V).

²⁶ BAR, Doc. ist., XCV/92 (vezi Anexa VI).

²⁷ BAR, Doc. ist., XCV/93 (vezi Anexa VII).

²⁸ BAR, Doc. ist., XCV/97 (vezi Anexa VIII).

²⁹ BAR, Doc. ist., XCV/100 (vezi Anexa IX).

³⁰ C. Bobulescu, *Banul Tănasă Gosan. 1769...-1831 iunie 17*, București, 1928; mulțumesc colegului și prietenului Petronel Zahariuc care a avut amabilitatea de a-mi oferi reproduceri foto după acest studiu.

Reconstituirea ajutorului oferit de către domnii români, încă din primele secole ale existenței celor două principate extracarpătice și până în momentul secularizării averilor mănăstirești în vremea lui Alexandru Ioan Cuza (1863), rămâne încă un deziderat al istoriografiei române, deși cercetările în această direcție realizate în ultimele decenii sunt mai mult decât consistente și totodată promițătoare. În ciuda acestor eforturi și câștiguri istoriografice, în arhivele din țară sau din străinătate, se găsesc încă multe asemenea „firimituri” documentare ce încă așteaptă să fie recuperate, contribuind la o mai bună cunoaștere a acestei realități. O dovadă în acest sens o constituie și mănunchiul de documente analizate și publicate în prezentul studiu, contribuind fie la întregirea informațiilor de care dispuneam referitoare la secularele contacte ale mănăstirii Vlatadon cu Țara Românească, fie la „descoperirea” unor noi asemenea legături, cum este cazul așezământului de la Schepastos/Chepastos, de lângă Adrianopol.

Anexe

I.

1587 (7095) februarie 15, București

Hrisovul mării< i> sale Mihnea voievod.

În cartea lui Moise, la Facere, scrie: „Așa grăiește Adonai Domnul: ascultă Israile și ia în urechi graiurile mele, oricâte vei câștiga în fieștecare anu din averea ta să dai zeciuială seminții Levitești pintru blagoslovenia preoților”. Precum mulți mai nainte de Lege și în Lege au strălucit cu milosteniile și cu îndurările, precum și Dumnezeieștii Apostoli și sfinții purtători de Dumnezeu părinți ne-au așăzat noo cele de folos și mântuirea sufletelor noastre, unii cu rugăciunile și cu priveghierea și cu postul să ferea< scă> de păcate și alții multe munci au răbdat ca să împărățească împreună cu Hristos.

Drept aceea și eu, robul stăpânului meu Iisus Hristos, Io Mihnea voievod, cu mila lui Dumnezeu domnu Țării Rumânești, fiul marelui, milostivului, răposatului Alexandru voievod, dintru adâncul inimii mele foarte am dorit a moșteni lăcașul cel cerescu, după cum zice apostolescul cuvântu: „cele ce ochiul n-au văzut și urechea n-au auzit și la inima omului n-au încăput, care au gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pre El”, văzut-am dar domnia mea sfânta mănăstire ce să numește Vlatadon, unde easte hramul Preobregjenia Domnului Dumnezeu și Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, la multă lipsă, neavând pre nimeni din răposații ctitori cei mai dinainte și ne-au adus noo mănăstirească blagoslovenie dupe obicei și s-au închinat la noi în locul lor a tuturor și ne-< a>u spus noao de nevoia și petrecerea sfintii mănăstiri. Iar noi, cu mare osârdie i-am priimit pre ei și am citit pitacu și bine ne-am adevărit de lipsa și de greutatea sfintii mănăstiri ce s-au zis mai sus. Deci, câte ne-au fost prin puțință, am triimis la sfânta mănăstire milă 2 500 aspri și fraților ce venise dă cheltuială 250 și am închinat această puțină milă în mâna preacinstului părintelui egumen chir Dionisie.

Drept aceea, dar, părinți sfinți primiți de noi această puțină dare în nume de multu și scrieți pre domnia mea la sfântul pomenic și la sfânta proscomidie, Io Mihnea voievod,

și pre răposatul părintele domni<i>i mele, Alexandru voievod, și pre cea de la inimă muma domni<i>i mele, doamna Ecaterina, și pre¹ doamna domni<i>i mele, doamna Neaga, și pre iubitul și din inimă fiu din rodul domni<i>i mele tânărul Io Radul voievod. Și să vă îndemne pre voi Domnul Dumnezeu pururea să ne pomeniți pre noi la sfintele voastre taine și la sfintele jărtăvnici, iar noi datori sântem în zilele vieții noastre² totde<a>una a milui și a întări sfintele biserici și mănăstiri și să vie frații în fieștecare an de la sfânta mănăstire să ia de la noi mila ce s-au zis mai sus deplin și pentru rugăciunile sfinților voastre să dobândim iertare de păcate în zioa înfricoșatului județ, amin. Iar Tu, Preacurată Maica lui Dumnezeu priimește-ne rugăciunea și această puțină milă de la noi nevrednicii robii tăi și pururea mijlocește pentru noi către cel născut de Tine.

Deci, dar, dupe trecirea noastră de aicea, care easte moartea a toată lumea, oricine va stăpâni schiptrul Țării Rumânești să-l lumineze pre el Domnul Dumnezeu și Preacurata Maica Lui și toți sfinții să întărească și să înnoiască acestu hrisov al domni<i>i mele și mai vârtos să întărească sfânta mănăstire cu mila ce s-au zis mai sus ca să fie fraților de hrană, iar lui vecinică pomenire. Iar de va fi vreo nevoie sau năvălire de păgâni sau lipsire de tot de ctitori, pentru aceasta să aveți iertare de păcate la înfricoșata și a doao venire a Domnului nostru Iisus Hristos, aceluia slava și stăpânirea în veci, amin.

Iată și mărturii punem domniia mea: pe jupan Iane vel ban de la Craiova i jupan Chisar vel vornic i jupan Ștefan vel logofăt i jupan Pătru vel spătar i jupan Miroslav vel vistier i jupan Vintilă vel stolnic i jupan Radul vel comis i jupan Vladul vel paharnic i jupan Paraschiva vel postelnic. Ispravnicu, jupan Miroslav vel vistier.

Și am scris eu, Stan logofăt din Săvești³, în scaunul orașului București, în luna februarie 15 dni, leat 7095 <1587>.

BAR, Doc. ist., XIV/25 a.

Copie rom.

¹ прѣе.

² наострѣ.

³ Съдѣши.

II.

1749 (7258) noiembrie 16

Hrisovul mări<i>i sale Grigorie Ghica voievod.

Їѡ Григѡріе Гика ввєєвѡдѣ, Божію милостію господар Земле Влахійскои. <În> cartea lui Moise, la Facere, scrie: „așa grăiește Domnul Dumnezeu: ascultă Israile și ia în urechi graiurile mele, oricâte ve câștiga în tot anul să dai zeciuială din averea ta seminției Leviților pentru¹ blagoslovenia preoților”. Deci, precum mai nainte de Lege și în Lege mulți au strălucit cu milosteniile și cu îndurările, precum și Dumnezeieștii Apostoli și sfinții de Dumnezeu purtători părinți au așăzat noao cele de folos și de mântuirea sufletelor noastre, unii cu rugăciuni și cu privighiere și cu posturi a ne feri de păcate, iar alții au răbdat multe munci ca să împărătească² împreună cu Hristos. Întru aceea și domniia mea cu dorire³ din lăuntrul inimii mele foarte iubindu a moșteni lăcașul cel de sus de pe cuvântul apostolului carele zice: „cele ce ochiul n-au văzut și urechia n-au auzit și la inima omului

n-au intrat, cele ce au gătitu Dumnezeu celor ce-L iubescu pre El”, bine am voit și domniia mea de am înnoit și am mai adaos milă la sfânta și dumnezeiasca mănăstire ce să chiamă Vlatad de la Salonicu, unde⁴ să cinstește și să prăznuiască hramul Preobrajēniia Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Care sfântă mănăstire să află și o parte din sfântul potiru cu carele însuși Domnul Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos la Cina cea de Taină, șazăndu împreună cu toți ucenicii Săi, după frângerea pâinii, luându acestu sfântu potiru⁵ au băut și au dat și ucenicilor Săi, zicându: „beți dintru acesta toți, acesta easte sângele Mieui, a Legii cei noo, carele să varsă pentru voi și pentru mulți spre iertarea păcatelor”.

Deci, viindu unii din părinții călugări de la această sfântă mănăstire, avându împreună cu dânșii și acestu sfântu odor ne-au arătat și un hrisov al răposatului Mihnii vodă, feciorul răposatului domnu Alexandru voievod, de la leat 7095, prin care au fostu orânduit mănăstirii milă ca să ia pe feșcare an câte bani 2 500 și pentru cheltuiala trimișălor ce vor veni aicea ca să ia această milă să li să dea⁶ câte bani 250. Deci, voindu și domniia mea a înnoi acestu hrisov și înștiințându-ne cum că această sfântă mănăstire să află la mare scăpătăciune m-am milostivit de am mai adaos peste acei bani 2 500 încă bani 500, adică să ia pe fieșcare an de la cămara domni<i> mele câte bani 3 000, și pentru cheltuiala trimișălor ce vor veni de la sfânta mănăstire ca să ia această milă încă să aibă a lua și ei pe an câte bani 600. Pohtim dar domniia mea și pre cei ce în urma noastră de<n> mila lui Dumnezeu vor sta domnu și oblăduitoriu acestui creștinescu scaun al Țării Rumânești ca să înnoiască și să întărească mila aceasta cu hrisoavele domni<i> sale.

Și am întărit domniia mea hrisovul acesta cu tot sfatul cinstiților și credincioșălor veliților boieri ai divanului domni<i> mele: pan Grigorie Greceanul vel dvornic, pan Costantin Dudescul vel spăthar, pan Ianachie Hrisoscoliu vel ban, pan Costandin Brâncoveanu vel logofăt, pan Barbul Văcărescul vel vistier, pan Ștefan Văcărescul vel clucer, pan Necolae Roset vel postelnic, pan Thoma Guliiانو vel paharnic, pan Grigorie Topliceanu vel stolnic, pan Grigorașco Ghica vel comis, pan Drăghicean Greceanul vel medelnicer, pan Stavro vel pitar. Și ispravnicu Costantin Brâncoveanu vel logofăt.

Și s-au scris hrisovul acesta în anul al doilea din domniia⁷ a doao a domni<i> mele aici, în Țara Rumânească, de popa Florea dascalul de la școala domnească cea slovenească.

Noiemvrie 16 dni, leat 7258 <1749>.

BAR, Doc. ist., XIV/25 b.

Copie rom.

¹ прин.

² Императорскъ.

³ допрѣ.

⁴ сѣдѣ.

⁵ потирю.

⁶ să li să dea, ad. interlinear.

⁷ Repetat.

III.

1761 – 7270, noiembrie 19, București

Hrisovul mării< i > i sale Costandin voievod

Іѡ Григѡріе Гика ввевѡдѡ, Божію милостію господар Земле Влахійское. <În> cartea lui Moisi, la Facere, scrie: „aşa grăieşte Domnul Dumnezeu: ascultă Israile şi ia în urechi graiurile mele oricâte vei câştiga în tot anul să dai zeciuială din averea ta seminţiei Leviţilor pentru¹ blagosloviia preoţilor”. Deci, precum mai nainte de Lege² şi în Lege mulţi au strălucit cu milosteniile şi cu îndurările precum şi Dumnezeieştii Apostoli şi sfinţii purtători de Dumnezeu părinţi au aşăzat noao cele de folos şi de mântuirea sufletelor noastre, unii cu rugăciuni şi cu priveghiere şi cu posturi ferindu-se de păcate, iar alţii multe munci au răbdat ca să împărătească cu Hristos. Întru aceea şi domnia mea cu dorire din lăuntru inimii mele foarte iubindu a moşteni lăcaşul cel de sus dupe cuvântul apostolului carele zice: „cele ce ochiul n-au văzut şi uréchia n-au auzit şi la inima omului n-au intrat cele ce au gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El”, bine am voit şi domnia mea de am înnoit mila sfintii şi dumnezeieştii mănăstiri ce să numeşte Vlatad de la Salonic, unde să cinsteşte şi să prăznuieşte hramul Preaobrăjănia Domnului Dumnezeu şi Mântuitoriului Domnul nostru Iisus Hristos, la care sfântă mănăstire să află o parte din sfântul potiru³ cu carele însuşi Domnul Dumnezeu şi Mântuitoriul nostru Iisus Hristos la Cina cea de Taină, şăzându împreună cu toţi ucenicii Săi, după frângere pâinii, luându acestu sfântu potiru³ au băut şi au dat şi ucenicilor Săi zicându: „beţi dintru acesta toţi, acesta easte sângele mieu, a Legii cei Noao, carele să varsă pentru noi şi pentru mulţi înspre iertarea păcatelor”.

Că viindu unii din părinţii călugări de la această sfântă mănăstire ne-<a>u arătat şi un hrisov al răposatului Mihnei voievod, feciorul răposatului Alexandru voievod, de la leat 7095 şi hrisovul domni< i > i sale răposatului Grigorie Ghica voievod ot leat 7258 de mila ce au fost orânduit domniilor sale pe fieşcare an la această sfântă mănăstire. Şi înştiinţându-ne cum că această sfântă mănăstire să află la mare scăpătăciune, m-am milostivit domnia mea de am înnoit mila sfintei mănăstiri printr-acestu cinstit hrisov al domni< i > i mele, adică să ia pe fieşcare an de la camera domni< i > i mele câte bani 3 000 şi trimişai ce vor veni de la această sfântă mănăstire ca să ia această milă să ia şi ei pentru cheltuiala lor pă an câte bani 600. Rugăm dar şi pre cei ce în urma noastră de<n> mila lui Dumnezeu vor sta domni şi oblăduitori acestui creştinescu scaun al Țării Rumâneşti ca să înnoiască şi să întărească acestu hrisov de mila aceasta şi cu hrisoavele domniilor sale, ca şi ale domniilor sale mile şi danii să fie de alţii în urmă în semă ţinute şi la Dumnezeu bine priimate.

Întărindu domnia mea hrisovul acesta cu însăşi credinţa domni< i > i mele Io Costandin Neculae voievod şi cu credinţa preaiubiţilor domni< i > i mele fii, Ioan voievod, Alexandru voievod, Dimitraşco voievod şi cu toţi cinstiţii şi credincioşii boierii cei mari ai divanului domni< i > i mele: pan Costandin Dudescu vel ban, pan Dumitraşco Racoviţă vel dvornic, pan Pârvul Cantacozino vel logofăt, pan Alexandru vel spăthar, pan Toma Creţulescul vel vistier, pan Necolae Brancovan vel clucer, pan Iordachie vel postelnic, pan Costache vel păharnic, pan Iordache vel comis, pan Grigoraşco Băleanu vel stolnci, pan Iordachie vel slujer, pan Hrizea Bălăceanul vel pitar. Ispravnic, pan Pârvul Cantacuzino velichi logofăt.

Şi s-au scris hrisovul acesta în anul dintâi din domnia a şasea a domni< i > i⁴ mele aici în scaunul domni< i > i mele Bucureşti, în anul de la Zidirea Lumii 7270, iar de la Naştere<a> Domnului Dumnezeu şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos 1761, în luna lui

noiembrie 19, de popa Florea dascalul slovenescu de la școala domnească ot Sfeti Gheorghie cel Vechiu.

<ad. în partea de jos a izvodului>: Acest izvod easte asemenea după hrisoavele domnilor ce arată mai sus, care hrisoave luându-să la mănăstire Vlatadon, pentru această orânduită milă ce are să ia pe fieștecare an au lăsat această copie întărită întru adevărat, cum că este asemenea după hrisovu cu iscăliturile noastre.

† Οὐγγροβλαχίας Γρηγόριος βεβεοῖ ὅτι ἐστὶν ἴσον ἀπαράλλακτον τῶν χρυσοβούλλων⁵.

Pârvul Cantacuzino vel dvornic⁶.

BAR, Doc. ist., XIV/25 c.

Copie rom.

¹ прин.

² леѣѣ.

³ поѣиѣ.

⁴ Repetat.

⁵ „† Grigorie al Ungrovlahiei adeverează că este copia întocmai a hrisoavelor”.

⁶ Semnături autografe.

IV.

1794 octombrie 23, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihail Costandin Suțu voievod și domn al Țării Moldovei. Să face știre cu acest hrisov al domni<i>i mele pentru mănăstire Sfânta Vineri de la Chepastos de la Andrienopolis, că viind de acolo petrecătorii călugări, prin jaloba ce ni-au dat, au arătat cu mari plângeri că această mănăstiri să află scăpătată și îngreuiată cu datorii și fără de nici un agiutor, rugându-să ca după cum și alte mănăstiri scăpătate să află agiutorate de către domnie mea să să împărtaşască și aceasta. Deci, cercetând domnie mea jaloba lor și încredințându-ne de proastă stare în care să află această mănăstiri și însărcinată cu datorii și socotind că să cade a să agiutora cu oareșcari mili, n-am trecut domnie mea cu vedere rugămintele lor, ci iață prin hrisovul acesta hotărâm ca să aibă a lua mănăstire aceasta pă tot anu din vama gospod câte optzeci lei nesmintiți și ori în credință de va fi vama sau în vânzari tot să dea mila aceasta.

Drept aceea, poroncim domnie mea dumatile vel vameș ca să aveți a urma întocma și pre deplin, după cum mai sus să cuprindea prin hrisovul acesta. Poftim dar domnie mea pe alți frați luminați domni, carii Svântul Dumnezău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări, să nu strici această milă, ce mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale vecinica poménire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domni<i>i mele în orașul Eșii, între cea dintâi domnie a noastră la Moldavie, în anul al doilea, la let 1794 octomvrie 23.

Io Mihail Suțu voievoda¹.

Costandin treti logofăt procitetonomu¹.

BAR, Doc. ist., XCV/90.

Orig. rom., hârtie (31 x 45 cm), sigiliu mijlociu în chinovar, destul de șters; în exergă, titulatura domnului.

¹ Semnătură autografă.

V.

1796 iulie 8, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Io Alexandru Calimah voievod și domn al Țării Moldovei. Să faci știre cu acest hrisov al domni<i>i mele pentru mănăstire Sfânta Vineri de la Chepastos de la Andrienopole, că viind de acolo petrecătorii călugări prin jaloba ce ni-au dat au arătat cu mari plângeri că această mănăstire să află scăpătate și îngreuiată cu datorii și fără de nici un agiutor, rugându-să ca după cum și alte mănăstiri scăpătate să află agiutorate de către domnie mea să să împărtășească și aceasta. Deci, cercetând domnie mea jaloba lor și încredințându-ne de proastă stare în cari să află această mănăstire și însărcinată cu datorie și socotind că să cadă a să agiutora cu oareșcari mili, n-am trecut domnie mea cu vedere rugăminte lor, ci iată prin hrisovul acesta hotărâm ca să aibă a lua mănăstire aceasta pe tot anul din vama gospod câte optzeci lei nesmintit și ori în credință de va fi vama sau în vânzare tot să de mila aceasta.

Drept aceea, poroncim domnie mea dumitale vel vameș ca să aveți a urma întocma și pre deplin, după cum mai sus să cuprindă prin hrisovul acesta. Poftim dar domnie mea pe alți frați luminați domni, carii Svântul Dumnezău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări, să nu strâci această milă, ce mai vârtos să adaogă și să întărească pentru a domniilor sale vecinica pomenire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domni<i>i mele în orașu Eșii, întru ce dintâi domnie a noastră la Moldavie, în anul al doile, la let 1796 iulie 8.

Io Alexandru Calimah voievoda¹.

Costandin vel vistier procitetonomu¹.

Εθεωρήθη Γρηγόριος Μάνου (?) Γ^{ος} λογοθέτ(ης)².

BAR, Doc. ist., XCV/91.

Orig. rom., hârtie (39 x 54 cm) pătat, sigiliu mijlociu în chinovar, ce are în câmp stema Moldovei (capul de bour, surmontat de o coroană deschisă), sub care este scris anul 1795, iar în exergă titulatura domnului.

¹ Semnătură autografă.

² „Validat de Grigorie Manu (?) logofăt al treilea”; semnătură autografă.

VI.

1800 septembrie 1, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Io Costandin Alexandru Ipsilanti voievod al Țării Moldovei. Să faci știre cu acest hrisov al domniei mele pentru mănăstire Sfânta Vineri de la Schepasto de la Andrianopoli, că viind de acolo petrecători călugări prin jaloba ce ni-au dat au arătat cu mari plângere că această mănăstire să află scăpătate, îngreuiată și cu datorii și fără de nici un agiutor. Și pentru scăpăciune în care să află, având orânduită oareșce miluire prin hrisoavili luminaților domni de mai nainte, însă un hrisov de la domnie sa Mihail Costandin Suțul voievoda și alt hrisov de la domnie sa Alexandru Ioan Calimah voievoda, ca să ia câte optzeci lei pe an din vama gospod, au făcut rugăminte ca să li să întăriască și de către domnie me. După a cărora jalobă, făcând domnie me cercetare și încredințându-ne de proastă stare în care să află această mănăstire și văzându-să și hrisoavile luminaților domni de sus-pomeniți pentru cuprindere de milă ce au avut și socotind că să cade a fi agiutorată, nu le-am trecut cu vedere rugăminte, ci iată prin hrisovul acesta al domniei mele asămîne le întărim și hotărâm ca să aibă a lua mănăstire aceasta pe tot anul din vama

gospod câte optzeci lei, cari bani ori în credință de să va căuta vama sau în vânzare de va fi să să de pe tot anul nesmintit.

Deci, poruncim domnie me dumitale vel vameș de carvasara să aibi a urma întocmai și pre deplin, după cum mai sus să cuprinde prin hrisovul acesta. Poftim dar domnie me și pe alți frați luminați domni, pre care Sfântul Dumnezău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări, să nu străce această milă, ci mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale vecinică pomenire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domniei mele în orașul Eșii, întru ce dintâi domnie a noastră la Moldaviia, în anul al doile, la anul 1800 septemvrie 1.

Io Costandin Ipsilanti voievod¹.

[...] ² vel vistier procitetonomu¹.

S-au trecut la condica vistieriei, Costandin Veisa ot vistierie¹.

BAR, Doc. ist., XCV/92.

Orig. rom., hârtie (36,2 x 50 cm), sigiliu mijlociu în chinovar, ce are în câmp stema Moldovei (capul de bour, surmontat de o coroană deschisă cu 5 fleuroane), anul 1799, iar în exergă titulatura domnului.

¹ Semnătură autografă.

² Indescifrabil.

VII.

1803 februarie, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Io Alexandru Costandin Moruzi voievod și domn Țării Moldovei. Să faci știre cu acest hrisov al domniei mele pentru mănăstire Sfânta Vineri de la Schepastos de la Andriianopoli, că viind de acolo petrecătorii călugări, prin jaloba ce ni-au dat, au arătat cu mare plângere că această mănăstire să află scăpătate și lipsă, îngreuiată și cu datorii și fără de nici un agiutor. Și pentru scăpătaciune în care să află, având orânduită oareșce miluire prin hrisoavile luminaților domni de mai înainte, au făcut rugămintea ca să li să întăriască și de cătră domnie mea. După a cărora jalobă, făcând domnie me cercetare și încredințându-ne de proastă stare în care să află această mănăstire și văzându-să și hrisoavile luminaților domni de mai înainte pentru cuprindere de milă ce au avut și socotind că să cadă a fi agiutorată, nu li-am trecut cu vedere rugăminte, ci prin acest hrisov al domniei mele asămine le întărim și hotărâm ca să aibă a lua mănăstire aceasta pe tot anul milă din vama gospod câte optzeci lei, cari bani ori în credință de să va căuta vama sau în vânzare de va fi să să de pe tot anul nesmintit.

Deci, poruncim domnie me dumitale vel vameș de carvasara să aibi a urma întocmai și pre deplin, după cum mai sus să cuprinde prin hrisovul acesta. Poftim dar domnie me și pe alți frați luminați domni, pre care Sfântul Dumnezău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări, să nu strice această milă, ci mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale vecinică pomenire.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul domniei mele în orașul Eșii, întru a doa domnie a noastră la Moldavie, în anul dintâi, la anul 1803 februarie.

Io Alexandru Moruzi voievod¹.

Costandin² vel vistier procitetonomu¹.

Μανολακη Βαρδι καμιναρ επιστ(ατης) γ^{ης} λογοθετης³.

BAR, Doc. ist., XCV/93.

Orig. rom., hârtie (36 x 49 cm), sigiliu mijlociu în chinovar ce are în câmp vulturul cruciat al Țării Românești și capul de bour al Moldovei, surmontate de o coroană deschisă cu 5 fleuroane, anul 1802, iar în exergă titulatura domnului.

¹ Semnătură autografă.

² Lecțiune incertă.

³ „Manolachi Varda căminar ispravnic, logofăt al treilea”; semnătură autografă.

VIII.

1813 ianuarie 8, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Scarlat Alexandru Calimah voievod și domn Țării Moldovei. Să faci știre cu acest hrisov al domniei mele pentru mănăstire Sfânta Vineri de la Schepasto, de la Andriianopoli, că prin jaloaba ce au dat cătră domnie me călugării ce sânt petrecători acolo au arătat că această mănăstire să află scăpătată și lipsită, îngreuetă și cu datorii și fără de nici un ajutor. Și pentru scăpătaciune în care să află, având orânduită oareșce miluire prin hrisoave gospod ca să ia câte optzăci lei pe an din vama gospod, au făcut rugămintea ca să li să întăriască miluire și de cătră domnie mea. După a căroră jaloabă, făcând domnie me cercetare și încredințându-ne de proasta stare în cari să află această mănăstire, cim și din hrisovul domniei sale Alexandru Costandin Muruzi voievod ce ne-au arătat înnoitor altor hrisoave gospod de mai înainte, văzându-să că au avut cuprindere de milă ce mai sus să arată și socotind că după stare în care să află să cade a să agiutora, nu li-am trecut cu vedere rugămintea, ci iată prin acest hrisevul al domniei mele asămine le întărim mila și hotărâm ca să aibă a lua mănăstire aceasta pe tot anul din vama gospod câte optzăci lei, cari bani ori în credință de să va căuta slujba vămii sau în vânzare de va fi să de pe tot anul nesmintit.

Deci, poruncim domnie me dumitali vel vameș de carvasara să aibi a urma întocmai și pre deplin, după cum mai sus să cuprinde prin hrisevul acesta. Poftim dar domnie me și pe alți frați luminați domni, pre carii Sfântul Dumnezău îi va orândui în urma noastră la domnie aceștii țări, să nu strice această milă, ci mai vârtos să adaogă și să întăriască pentru a domniilor sale vecinică pomenire.

Scrisu-s-au hrisevul acesta la scaunul domniei mele în orașul Eșii, întru a doa domnie a noastră la Moldavie, în anul dintâi, la anul 1813 ianuarie 8.

Io Scarlat Calimah voievod¹.

[...] ² vel vistier procitetonomu¹.

Δημήτριος [...] ² ἐπιστάτης γ^{ης} λογοθετης³.

S-au trecut la condica vistieriei, Costandin vel sameș¹.

BAR, Doc. ist., XCV/97.

Orig. rom., hârtie (31 x 46,3 cm), sigiliu mijlociu în chinovar, ce are în câmp stema Moldovei (capul de bour), surmontată de o coroană deschisă cu 5 fleuroane, iar în exergă titulatura domnului.

¹ Semnătură autografă.

² Indescifrabil.

³ „Dimitrie [...] ² ispravnic, logofăt al treilea”; semnătură autografă.

IX.

1820 iunie 1, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Mihail Grigorie Suțul voievoda și domn Țării Moldaviei. Să face știre cu acest hrisov al domni<i>i</i> mele pentru mănăstirea Sfânta Vineri de la Schepastos din Adrianopoli, că prin jalba ce ne-au dat părinții petrecători de acolo și episcopul ce-l au aice, dumnealui Athanasie Gosac biv vel cămăraș, au arătat că această mănăstire este cuprinsă cu o oareșcare ajutor de miluire¹ prin hrisoave de la luminații domni de mai înainte, făcând rugămintea ca să să întărească și de către noi acea miluire. Deci, după jaloba ce ne-au dat, văzând domniia mea hrisoavele de miluire ce ne-au arătat, atât acele mai vechi, din care unul este și de la preafericitul întru pomenire domn moșul nostru Mihail Suțu voievod, precum și acele ale celor de mai în urmă luminați domni cuprinzătoare, ca să ia mănăstirea aceasta câte optzeci lei milă pă tot anul din vama gospod din pământul acesta, nu am trecut cu vederea rugămintea ce ne-au făcut de a să întări și de către noi această miluire.

Drept aceea, prin acest al nostru domnescu hrisov asămine întărindu-i miluire, hotărâm ca să aibă a lua mănăstirea aceasta nesmintit și nestrămutat miluirea arătată câte optzeci lei pe tot anul din vama gospod, care bani ori în vânzare de vor fi vămile sau în credință de să vor căutat să să de deplin și neapărat pe fieșcare an în mâinile episcopului mănăstirii de aici, pentru ca să-i trimită acolo spre întrebuințare în cheltuiala mănăstirii. Poruncim dar domniia mea dumneavoastră vameș de carvasara să aveți a urma întocma după hotărârea hrisovului acestuia al domni<i>i</i> mele, iar pe luminați domni, frații noștri, carii din pronia cerească să vor orândui în urma noastră oblăduitori pământului acestuia poftim nu numai să nu strămute această miluire, ci mai vârtos să o întărească și să o adaogă, pentru a domniilor sale pururea fericită pomenire.

S-au scris hrisovul acesta la scaunul domni<i>i</i> mele în orașul Ieșii, întru cea dintâi domniia noastră la Moldavie, în anul dintâi, la let 1820 iunie 1.

Io Mihail Suțu voievod².

[...] ³ vel vameș procitetonomu².

Μανουήλ καμινάρ ἐπιστάτης γ^{ης} λογοθ(έτης)⁴.

S-au trecut în condica vistieriei de hrisoave, Costandin [...] ³ paharnic².

BAR, Doc. ist., XCV/100.

Orig. rom., hârtie (39 x 54 cm), sigiliu mijlociu în chinovar, ce are în câmp stema Moldovei (capul de bour) surmontată de globul cruciger și o coroană deschisă, înconjurată de stemele ținuturilor în medalion; în exergă, titulatura domnului și anul 1819.

¹ Repetat.

² Semnătură autografă.

³ Indescifrabil.

⁴ „Manuil căminar ispravnic, al treilea logofăt”; semnătură autografă.

Fig. I : Anexa IV

Fig. II: Anexa IX

Donations roumaines en faveur des établissements orthodoxes au sud du Danube. Nouveaux témoignages documentaires

Résumé

La reconstitution de l'aide accordé par les princes roumains, depuis les premiers siècles de l'existence des deux principautés extra-carpatiques et jusqu'au moment de la sécularisation de la richesse des monastères à l'époque d'Alexandre Ioan Cuza (1863), reste encore un objectif à accomplir dans l'historiographie roumaine, bien que les recherches réalisées dans ce sens au cours des dernières décennies soient plus que remarquables et aussi prometteuses. Malgré ces efforts et ces bénéfices historiographiques on trouve encore, dans les archives du pays ou de l'étranger, de nombreux « miettes » documentaires de ce genre qui attendent encore d'être récupérés et qui contribueront sans doute à une meilleure connaissance de cette réalité. Les documents analysés et publiés par l'auteur dans cette étude sont également un témoignage dans cette direction.

Ayant comme point de départ les données fournies par les documents au-dessus mentionnées, dans une première section l'auteur reconstitue l'historique des liens entre le monastère de Vlatadon (Thessalonique, Grèce) et Valachie, à partir de l'année 1587 jusqu'au milieu du XVIIIe siècle. Dans la deuxième section, l'auteur offre des détails sur les contacts, inconnus jusqu'au à ce moment dans l'historiographie roumaine, entre la Moldavie et l'établissement monastique – dont l'existence ne semble pas également être connue – de Schepastos / Chepastos, tout près de la ville d'Adrianopol (aujourd'hui Edirne, en Turquie), mise sous le patronage de la Sainte Vendredi. Dans l'annexe de l'étude, l'auteur publie le texte intégral des neuf documents découverts et qui ont été à la base de son analyse.

Mots-clés: donations; monastère Vlatadon; monastère Sainte Vendredi (Schepastos); Valachie; Moldavie.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Naționale. Direcția Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
<i>AȘUI</i>	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBR	= Buletinul Bibliotecii Române
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București
CTh	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
Cv.L	= Convorbiri literare (ambele serii)

„Dacia”, N.S.	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istoric Centrale
DGAS	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
DI	= Diplomatarium Italicum
DIR	= <i>Documente privind istoria României</i>
DIRRI	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
DOP	= Dumbarton Oaks Papers
DTN	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
DRH	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
EB	= Études Balkaniques
EBPB	= Études byzantines et post-byzantines
EDCS	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclaus.de/)
EDR	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
EpigrAnat	= Epigraphica Anatolica, Münster
ERAsturias	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
Gerión	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB	= Glasul Bisericii
GCS	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
GLK	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
HEp	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„Hierasus”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
HM	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
HU	= Historia Urbana, Sibiu
HUI	= Historia Universitatis Iassensis, Iași
IDR	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , București-Paris
IDRE	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLN	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
IGLR	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
IILPecs	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
ILAlg	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
ILB	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
ILD	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
ILN	= <i>Inscriptions latines de Novae</i> , Poznań
ILLPRON	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
ILS	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
IMS	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
IN	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
ISM	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
JGO	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
JL	= <i>Junimea literară</i>
JRS	= <i>The Journal of Roman studies</i> , London
LR	= <i>Limba română</i>
MA	= <i>Memoria Antiquitatis</i> , Piatra Neamț
MCA	= <i>Materiale și cercetări arheologice</i>
MEF	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
MEFRA	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma

MGH	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
MI	= Magazin istoric, București
MIM	= Materiale de istorie și muzeografie
MM	= Mitropolia Moldovei
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
MN	= Muzeul Național, București
MO	= Mitropolia Olteniei
MOF	= Monitorul Oficial al României
Navarro	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
NBA	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
NDPAC	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
NEH	= Nouvelles études d'histoire
OI	= Opțiuni istoriografice, Iași
OPEL	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
PG	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
PIR	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
PLRE	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
RA	= Revista arhivelor
RBAR	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
RC	= Revista catolică
RdI	= Revista de istorie
REByz	= Revue des Études Byzantines
RER	= Revue des études roumaines
RESEE	= Revue des études Sud-Est européennes
RHP	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
RHSEE	= Revue historique de Sud-Est européen
RI	= Revista istorică (ambele serii)
RIAF	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
RIB	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
RIM	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
RIR	= Revista istorică română, București
RIS	= Revista de istorie socială, Iași
RITL	= Revista de istorie și teorie literară
RIU	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
RJMH	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
RM	= Revista muzeelor
RMD	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
RMM	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
RMM-MIA	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
RMR	= Revista Medicală Română
RRH	= Revue roumaine d'histoire
RRHA	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
RRHA-BA	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
RSIAB	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
Rsl	= Romanoslavica

<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>Sch</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde